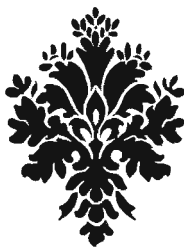

Шкільна бібліотека

Стендаль
Пармський
монастир

Харків
«Фоліо»
2017

ЧАСТИНА ПЕРША

Gia mi fur dolci inviti a empir le
carte i luoghi ameni.

Ariosto, Sat. IV¹

РОЗДІЛ ПЕРШИЙ

Мілан 1796 року

15 травня 1796 року генерал Бонапарт вступив до Мілана на чолі молодого армії, яка перейшла міст у Лоді, показавши світові, що у Цезаря й Александра по багатьох сторіччях з'явився спадкоємець. Чудеса відваги й геніальності, свідком яких стала Італія, за кілька місяців розбудили зі сну її народ; ще за тиждень до вступу французів міланці вбачали в них лише зграю розбишак, що звикла втікати од військ його імператорської й королівської величності, — принаймні так твердила тричі на тиждень місцева, з долоною завбільшки, газетка, що її друкували на поганенькому папері.

В середні віки республіканці Ломбардії виявили були таку саму хоробрість, як і французи, і за те німецькі імператори геть сплюндрували їхнє місто. А ставши *вірнопідданцями*, вони вважали своїм важливим заняттям друкувати на носовичках з рожевої тафти сонети з нагоди одруження якої-небудь дівчини шляхетного чи багатого роду. Через два-три роки після цієї визначної дати у своєму житті молода жінка брала собі вірного поклонника; інколи ім'я чічібсея, котрого обирала родина нареченого, займало досить

¹ Давно вже цей любий край лагідно закликав мене написати про нього (*итал.*). — Аріосто, IV сатира.

почесне місце в шлюбному контракті. Які ж далекі були від цих розніжених звичаїв глибокі хвилювання, що їх спричинила несподівана навала французької армії. Невдовзі склалися сповнені пристрасті звичаї. 15 травня 1796 року цілий народ побачив, яким нікчемним, а то й огидним було все, що досі він шанував. З відходом останнього австрійського полку старі погляди зазнали цілковитого краху, скоро стало модою ризикувати власним життям. По багатьох віках дрібних почувань людям стало ясно, що, тільки широко люблячи батьківщину й пориваючись до героїчних подвигів, можна здобути щастя. За часів тривалого ревного деспотизму Карла П'ятого та Філіппа Другого все поринуло в цій італійській провінції у глибокий морок ночі. Але народ повалив їхні статуї, і раптом ринув цілий потік світла. Тим часом, коли «Енциклопедія» та Вольтер руйнували монархічний лад Франції, ченці впродовж п'ятдесятьох років втовмачували в голови доброму міланському народові, що навчатися грамоти чи будь-чого іншого — цілковито марна річ, бо, мовляв, досить лише ретельно платити своєму священникові десятину, відверто признаватися йому на сповіді в усіх своїх дрібненьких грішках — і можна бути майже певному, що дістанеш гарне місце в раю. А щоб зовсім знесилити цей, колись грізний і мудрий народ, Австрія продала йому за дешеву ціну привілей не ставити рекрутів для її армії.

1796 року міланська армія складалася з двадцяти чотирьох вбраних у червоні мундири телепнів, які охороняли місто разом з чотирма прекрасними полками угорських гренадерів. Розбещеність дійшла самого краю, але вияви пристрасті були рідкістю; адже кожен мусив у всьому признаватися на сповіді під страхом загибелі навіть на цім світі. До того ж сердешний міланський люд був улеглий іще деяким, здавалося б, незначним, проте утяжливим заборонам монархії. Так, наприклад, ерцгерцог, що мав свою резиденцію в Мілані й правив провінцією від імені австрійського імператора, свого двоюрідного брата, вдався був до прибуткової торгівлі хлібом. А через те селянам заборонялося продавати збіжжя, аж доки його високість не наповнить своїх комор.

У травні 1796 року, по трьох днях після вступу французів, один прибулий з армією молодий художник-мініатюрист і трошки шалапут, що згодом став відомим митцем,

на прізвище Гро, зайшовши до місцевої кав'ярні Серві (на той час досить модної) і наслуховавшись там розмов про торгові подвиги товстуна ерцгерцога, узяв аркуш поганенького жовтого паперу, на якому було надруковано список різних гатунків морозива, і тут же на звороті намалював, як французький солдат проткнув багнетом товстунові черево і з нього замість крові річищем ринуло збіжжя. Те, що називають шаржем чи карикатурою, було невідоме у цьому краю лукавого деспотизму. Рисунок, що художник залишив на столі кав'ярні Серві, видався чудом, яке впало з неба; вночі з того рисунка зробили гравюру і на другий день розпродали двадцять тисяч відбитків.

Того ж таки дня по місту було розклеєно оповіщення про стягнення шести мільйонів контрибуції на потреби французької армії, яка виграла останнім часом шість битв, завоювала двадцять провінцій, але відчувала потребу в черевиках, панталонах, мундирах і шапках.

Разом з французькою голотою до Ломбардії ринув такий потік щастя й радості, що тільки священники та кілька дворян помітили тягар шестимільйонної контрибуції, за якою невдовзі було накладено й чимало інших. Французькі солдати цілими днями співали; їм було не більше як по двадцять п'ять років, а їхній головнокомандуючий, якому сповнилось двадцять сім, вважався найстарішим в армії... Ці веселощі, молодість, безтурботність були приємною відповіддю на злостиві казання ченців, що вже з півроку проголошували з церковних амвонів, нібито французькі солдати — страхітливі нелюди, що під карою смерті усе повинні палити, стинати геть усім голови. Мовляв, неспроста на чолі кожного свого полку вони везуть гільйотину! А насправді по селах люди бачили, як біля дверей їхніх халуп ті самі солдати бавили діток своїх господарів і трохи не щовечора той чи той барабанщик, що вмів грати на скрипці, влаштовував гулянку. Контрданси були надто хитромудрі й складні, щоб солдати, які, до речі, й самі не вмели їх танцювати, могли навчити тих танців місцевих дівчат, зате італійки зразу ж показали молодим французам, як танцювати монферіну, дрібушечку та інші народні танці.

Офіцерів, наскільки було можливо, ставили на квартири до заможних людей, — командирам був конче потрібний спочинок. Отож один лейтенант, на прізвище Робер, дістав квиток на постій у палац маркизи дель Донго. Коли цей

молодий, новоспечений і досить меткий офіцерик входив до палацу, у нього за душею було тільки одне шестифранкове екю, щойно отримане у П'яченці. Після взяття Лодійського мосту він стягнув з австрійського красеня офіцера, вбитого гарматним ядром, чудові, зовсім новенькі нанкові панталони, — і ніколи ще жодна частина одягу не ставала чоловікові так у пригоді. Роберові офіцерські еполети були вовняні, а сукно на рукавах мундира — приметане до підкладки, щоб не обвисали його клапті; проте інші деталі туалету становили ще сумніше видовище: підошви черевиків були з шматків трикутного капелюха, також підбраного на полі бою при Лоді. Ці похапцем викроєні підметки були прив'язані до черевиків надто помітними поворозками; тож коли лакей увійшов до кімнати лейтенанта Робера й запросив його пообідати з маркізою, сердега запав у смертельну ніяковість. Разом із своїм вістовим він упродовж двох годин, що залишалися до фатального обіду, морочився зі своїм мундиром, намагаючись хоч трохи впорядкувати його й зафарбувати чорнилом оті жалюгідні поворозки на черевиках. Нарешті страшна хвилина настала.

«Ніколи в житті я не почувався так ніяково, — казав мені лейтенант Робер, — дами думали, що я їх налякаю, а я сам тремтів більше за них. Я дивився на свої черевики й ламав голову, як мені в них граціозно підійти до господині. Маркіза дель Донго, — додав він, — була тоді у повному розквіті вроди; ви пам'ятаєте її чудові очі, її прекрасне темно-русе волосся, що чудово обрамляло чарівний овал обличчя. В моїй кімнаті висіла «Іродіада» Леонардо да Вінчі, здавалося, що то її портрет. З Божої ласки я був так вражений тією надприродною вродою, що забув і про свої шати. Пробувши два останні роки під Генуєю і надивившись там на убогство й потворність, я набрався сміливості висловити їй своє захоплення.

Однак мені вистачило здорового глузду не надто розводитись із компліментами. Розсипаючи їх, я бачив довкола мармурові панелі їдальні, понад десяток лакеїв і камердинерів, вбраних, як мені тоді видалось, з неймовірною пишнотою. Уявіть собі: на ногах у цих лобурів були черевики не лише цілі, а й із срібними пряжками. Я краєчком ока помітив, як ця челядь дурнувато витріщувалась на мій мундир, та, певно, й на мої черевики, а вже це шпигало мене в самісіньке серце. Я міг одним словом нагнати страху